

The Predictive Role of Empathic Tendency on Friendship Quality in Middle Childhood

Yeşim YURDAKUL, Akdeniz University, ORCID: 0000-0002-4073-5445

Abstract

This study, which was designed to explore the predictive role of empathy in the quality of friendships among 9–11-year-old children, used a relational research design and included a sample of 271 children. In the study, ‘KASI Empathic Tendency Scale-Child Form’ was used to determine children's empathic tendencies, and ‘Friendship Quality Scale’ was used to evaluate friendship quality. The study revealed that girls scored significantly higher than boys in emotional empathy, cognitive empathy, and general empathic tendencies. It was also observed that empathic tendencies tended to decrease as the age of children increased. The findings indicated that girls achieved notably higher scores in the Intimacy/Self Disclosure sub-dimension, while boys scored higher in the Conflict/Betrayal sub-dimension. It was also found that emotional and cognitive empathy significantly predicted friendship quality. In other words, as children's cognitive empathy and emotional empathy scores increase, the quality of friendship relationships also increases. It is suggested that the empathic tendency should be supported by teachers and parents from an early age in order to build quality friendship relationships in children. Based on the study's findings, recommendations were provided for families, teachers, and researchers regarding future research.

Keywords: Empathic tendency, friendship quality, middle childhood



Inonu University
Journal of the Faculty of
Education
Vol 25, No 3, 2024
pp. 1198-1219
[DOI](#)
10.17679/inuefd.1476177

[Article Type](#)
Research Article

[Received](#)
30.04.2024

[Accepted](#)
04.12.2024

Suggested Citation

Yurdakul, Y. (2024). The predictive role of empathic tendency on friendship quality in middle childhood, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 25(3), 1198-1219. DOI: 10.17679/inuefd.1476177.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Empathy, the ability to feel and understand the emotional states of others, develops during childhood and plays a crucial role in establishing and sustaining healthy social relationships (Berzenski & Yates, 2022). Empathy enables children to maintain good relationships with others by helping them to understand their feelings and thoughts in their interactions with peers, thus enabling them to behave appropriately (Gleason et al., 2009). Children who show more empathy are better at resolving conflicts with their friends, which may lead to less perceived incompatibility in their friendships (Chow, Ruhl, & Buhrmester, 2013). Positive peer relationships and peer acceptance of the child are considered important developmental benefits. Research emphasizes that peer interaction and relationships are protective factors for children's healthy development. Hence, it is considered that research into the determinants of children's peer status and the factors that affect the quality of their peer relationships will contribute to intervention studies.

Purpose

The purpose of this research is to investigate the predictive role of empathy in the quality of friendship relationships in middle childhood, a period when children's social behavior and peer relationships become more prominent

Method

This study was conducted as correlational research because it aimed to examine the links between the variables of friendship quality and empathic tendency without manipulating these variables, which were gathered from the same group (Büyükzötürk et al., 2009). The research sample included 271 children aged 9 to 11 who were enrolled in the 3rd and 4th grades of official primary schools and the 5th grade of official secondary schools in the city center of Antalya during the 2023-2024 academic year. The data for the research were gathered using the "KASI Empathic Tendency Scale for Children and Adolescents" and the "Friendship Quality Scale". In the study, the predictive role of empathic disposition on friendship quality was tested with multiple linear regression analysis.

Findings

It was discovered that girls' mean scores on the Conflict and Betrayal sub-dimension were significantly lower than boys', while girls' mean scores on the Sharing Secrets/Self-Disclosure sub-dimension and the Friendship Quality total mean scores were significantly higher. It was observed that the mean scores for emotional empathy, the sub-dimension of cognitive empathy, and the total scores of empathic tendencies of girls were significantly higher than those of boys. When the children's empathic tendencies were analyzed according to age groups, it was found that emotional empathy ($F=4.781$, $p<.05$) and total empathic tendency scores ($F=4.499$, $p<.05$) differed significantly according to age groups. The Tukey test results, utilized to assess differences between age groups, reveal that the mean scores for emotional empathy among 9-year-old children (22.50 ± 4.45) are significantly higher than those of 11-year-old children (19.97 ± 5.64). The analysis revealed that the sub-dimensions of the empathic tendency scale for children demonstrated a moderate and significant correlation with the friendship quality scale scores ($R = 0.649$, $R^2 = 0.421$, $p<.01$). Emotional empathy and cognitive empathy together accounted for 42% of the total variance. According to the standardized regression coefficient (β), the variables influencing friendship quality in descending order of importance are emotional empathy and cognitive empathy. Furthermore, the results of the t-test indicated that the sub-dimensions of emotional empathy and cognitive empathy are significant predictors of friendship quality.

Discussion & Conclusion

As a result of the study, it was concluded that emotional and cognitive empathy significantly predicted friendship quality in children. Previous studies have examined the relationship between the quality of friendship relationships, as well as various characteristics that influence this relationship, and children's empathic abilities, and have obtained results that support the findings of this study (Boele et al., 2019; Fink & Rosnay, 2023; Overgaauw et al., 2017). Higher levels of empathy generally allow children to avoid egocentric perspectives, pay more attention to the feelings of others, and show more tolerance towards others (Chow et al., 2013), and these skills are important traits that influence the quality of friendship relationships. It can be said that children who are more likely to perceive, understand, and be sensitive to the emotional states of others have more qualified relationships with their peers. In the study, it is an expected finding that children's ability to empathize affects the quality of peer relationships. This is because children's ability to share and understand their friends' feelings can provide opportunities to meet their friends' needs, thus enabling them to be supportive and resolve conflicts through compromise.

Orta Çocukluk Döneminde Empatik Eğilimin Arkadaşlık Niteliğini Yordayıcı Rolü

Yeşim YURDAKUL, Akdeniz Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4073-5445

Öz

Orta çocukluk döneminde empatik eğilimin arkadaşlık niteliğini yordayıcı rolünün incelenmesini amaçlayan bu araştırma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiş olup, çalışma grubunu 9-11 yaş grubu 271 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada çocukların empatik eğilimlerini belirlemek için "KASİ Empatik Eğilim Ölçeği-Çocuk Formu", arkadaşlık niteliğini değerlendirmek için "Arkadaşlık Niteliği Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kız çocuklarının hem duygusal hem de bilişsel boyutta empatik eğilimlerinin erkek çocuklarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu, çocukların yaşı arttıkça empatik eğilimlerinin azaldığı görülmüştür. Kız çocuklarının sırları paylaşma/kendini açma alt boyutunda, erkek çocuklarının ise çatışma çözme ve ihanet alt boyutunda anlamlı olarak yüksek puanları olduğu görülmüştür. Ayrıca duygusal ve bilişsel empatinin arkadaşlık niteliğini anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Başka bir deyişle çocukların bilişsel empati ve duygusal empati puanları arttıkça arkadaşlık ilişkilerinin niteliği de artmaktadır. Çocuklarda nitelikli arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasında empatik eğilimin öğretmenler ve aileler tarafından erken yıllardan itibaren desteklenmesi önerilmektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda ailelere, öğretmenlere ve yapılacak olan araştırmalara yönelik araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Empatik eğilim, arkadaşlık niteliği, orta çocukluk dönemi



İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 25, Sayı 3, 2024
ss. 1198-1219

DOI
10.17679/inuefd.1476177

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi
30.04.2024

Kabul Tarihi
04.12.2024

Önerilen Atıf

Yurdakul, Y. (2024). Orta çocukluk döneminde empatik eğilimin arkadaşlık niteliğini yordayıcı rolü. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 1198-1219. DOI: 10.17679/inuefd.1476177

1. Giriş

Empati, bir bireyin başka bir kişinin deneyimlerine verdiği duygusal ve bilişsel tepkileri kapsayan geniş bir kavramdır (Shamay-Tsoory, 2011). Decety ve diğerleri (2016) empatiyi, başkalarının duygusal durumlarını fark etme ve bunlara duyarlılık gösterme konusunda doğuştan gelen bir yeteneği yansıtan bir tümevarım süreci olarak belirtmektedir. Çok yönlü bir yapı olan empatinin alan yazında kavramsal tanımlarındaki çeşitliliğe rağmen, yapılan tanımların temel bileşenlerinden birinin bir bireyin hissettiği duygunun ayırt edilip daha sonra o duygunun hissedilmesinin bir sonucu olan duygusal uyarılma olduğu belirtilmektedir (McDonald vd., 2024). Empati, başka bir bireyin duygularını ve düşüncelerini anlama ve buna uygun şekilde duygusal tepki verme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Chakrabarti ve Baron-Cohen, 2006). Tanımların ortak noktası incelendiğinde empatinin başka bir bireyin duygusal durumunu anlama, bu durumu ayırt etme ve buna uygun şekilde duygusal bir tepki verme yeteneği olduğu söylenebilir.

Çok yönlü bir yapı olan empatinin bilişsel ve duygusal olmak üzere en az iki bileşeni içerdiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Samuels ve Onuoha-Jackson, 2023). Duygusal empati, başkalarının duygusal durumunu değer ve yoğunluk açısından paylaşma yeteneğini yansıtır. Bir başkasının deneyimine duygusal tepkiler verme ya da bir arkadaşlık duygusunu paylaşma becerisi, duygusal empati olarak tanımlanmıştır. Bilişsel empati, bir kişinin başkasının düşüncelerini ve duygularını anlamak amacıyla bilinçli olarak o kişinin bakış açısını üstlenme yeteneğini ifade eder (Decety ve Holvoet, 2021; Shamay-Tsoory, 2011). Empatinin bilişsel ve duygusal boyutlarının tanımları kavramsal ve ampirik olarak birbiriyle ilişkili olsa da empatinin farklı yönlerini içermektedir. Dolayısıyla bu bileşenlerin yaş ve cinsiyet farklılıkları ve sosyal ilişki kalitesi ile ilişkileri farklı olabilir ve bu etkileri ayrı ayrı incelemek önemlidir (Boele vd., 2019). Çeşitli empatik bileşenlerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, her bir bileşen içindeki olası farklılıkların ayrıntılı bir şekilde incelenmesine izin verecektir.

Başkalarının duygu durumlarını hissetme ve anlama becerisi olan empati, çocukluk döneminde gelişir ve farklı gelişimsel yörüngelere sahiptir. Önceki araştırmalar empatik becerilerde yaş ile ilgili tutarsız sonuçlar bulmasına rağmen, cinsiyet farklılıklarını tutarlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bilişsel empatinin çocukluk dönemi boyunca doğrusal olmayan bir şekilde geliştiği, 6 ile 7 ve 10 ile 12 yaşları arasında önemli gelişimsel kazanımlar görüldüğü ayrıca kızların tüm gelişim dönemleri boyunca erkeklerden daha fazla bilişsel empati becerisine sahip olduğu bulunmuştur (Dorris vd., 2022). Buna karşılık orta çocukluk ve ergenlikte duygusal empatide yaşla birlikte değişiklik gözlemlenmemiştir (Schwenck vd., 2014). Başka bir çalışmada kızların hem duygusal hem de bilişsel empati becerileri erkeklere göre yüksek bulunurken yalnızca bilişsel empatinin ergenlik döneminde yaşla birlikte arttığı bulunmuştur (Ulus ve Yalçıntaş Sezgin, 2019). 10-15 yaş arası çocuklarda empatinin yaşla birlikte azaldığını bulan araştırma sonucu da bulunmaktadır (Pires vd., 2024). Bu bulgular empatide yaşa bağlı farklılıkları inceleyen çalışmalara olan ihtiyacı göstermektedir.

Çocukluk döneminde gelişmeye başlayan empati, yaşam boyu sağlıklı sosyal ilişkilerin oluşması ve sürdürülmesinde temel rol oynar (Berzenski ve Yates, 2022). Çünkü olumlu sosyal davranışlar başka bir kişinin duygu ve ihtiyaçlarının farkındalığını ve bakış açısı alma becerisinin olgunluğunu gerektirmektedir. Çocukluk döneminde olumlu sosyal davranışlar daha sonraki dönemlerde akran ilişkilerinin kritik bir yordayıcısı olarak bulunmuştur (Ma vd., 2020). Arkadaşlık ilişkisinin niteliğini etkileyen saldırganlık, akran zorbalığı, çatışma çözme becerisi, akran kabulü gibi etkenlerin empati ile yakından ilişkili olduğunu araştırma sonuçları ile gösterilmektedir. Örneğin empati saldırganlık ile olumsuz, akran kabulü ile olumlu yönde ve yakından ilişkilidir. Çocuğun empati düzeyi hem sağlıklı sosyalliği destekleyen hem de saldırganlığı engelleyen ve akran kabulünü daha fazla etkileyen bir işlev görmektedir (Wang vd., 2019). Başkalarının duygularını anlama ve deneyimlemenin, çocukların akran ilişkilerinin niteliğini etkileyen zorbalık gibi antisosyal davranışlara ve gelecekteki saldırgan eylemlere

katılmasını engelleyen koruyucu bir faktör olarak işlev gördüğü belirtilmektedir (Zych vd., 2019). Arkadaşlık ilişkilerinin niteliğinde çatışma çözme becerisi önemli bir nitelik olup, kişilerarası bir çatışma sırasında, empatik perspektif alma becerileri, çocukların akranlarının bakış açısını ve çatışmanın nedenini daha iyi anlamalarına olanak tanıyabilir; bu da çatışmayı çözmek için kabul edilebilir bir uzlaşmaya varmasına olanak tanıyabilir. Daha fazla empati gösteren çocukların arkadaşlarıyla yaşadıkları çatışmayı çözmeye daha yetkin olduğu ve bu becerinin arkadaşlıklarında daha az uyumsuzluk algısına yol açabileceği belirtilmektedir (Chow vd., 2013). Yüksek empati seviyesine sahip çocuklar, arkadaşları arasında daha çok sevilmeye eğilimindedir. Üstelik bu ilişkiye tamamen çocuğun olumlu sosyal ve düşük saldırgan davranışları aracılık etmektedir. Özellikle çocuğun empati düzeyi akran kabulünü iki yoldan etkileyebilir. İlk olarak, empati çocuğun sosyal becerilerini geliştirebilmekte ve akran kabulünü daha da arttırabilmektedir. Diğer yol ise, empati aynı zamanda çocuğun saldırganlığını da azaltabilir ve böylece akran reddini daha da engelleyebilir (Wang vd., 2019).

Empatinin çocukluk döneminde sosyal ilişkiler üzerinde etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, arkadaşlık ilişkilerinin kalitesi ve çocukların sosyal kabulü de empati becerisinden büyük ölçüde etkilenebilir. Empati becerileri, çocukların başkalarının duygularını anlama ve onlara uygun şekilde tepki verme yeteneğini güçlendirerek nitelikli akran ilişkileri kurmasını sağlayabilir. Nitelikli akran ilişkileri ise çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerinde önemli bir rol oynar. Empati becerisinin katkı sağladığı nitelikli ve destekleyici arkadaşlıklar, depresyon ve yalnızlık (Bukowski vd., 2010; Schwartz-Mette vd., 2020), okul stresi (Wang ve Fletcher, 2017) gibi duygusal sorunların riskini azaltırken, okul uyumu (King, 2015) ve akademik başarıyı (Slaten vd., 2016) da olumlu yönde etkiler. Ayrıca, iyi gelişmiş empati becerileri sayesinde çocuklar çatışma çözme durumlarında daha etkili stratejiler kullanarak ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilirler. Bu nedenle, empati becerisi ve akran ilişkileri arasındaki ilişkinin, çocukların sosyal uyumu ve duygusal gelişimi açısından kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Akranlarla etkileşim ve ilişkilerin çocukların sağlıklı gelişimi için koruyucu faktör olduğu araştırma sonuçları ile vurgulanmakta ve bu nedenle, çocukların akranları ile ilişkilerinin kalitesini etkileyen etmenleri incelemenin müdahale çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Okul yılları olarak da bilinen orta çocukluk altı ile on iki yaş arasını kapsamakta, bu dönem akran ilişkilerinin gerçek anlamda başlangıcı kabul edilmektedir. Ayrıca çocuklar bu dönemde bağımsızlık kazanma ve akran ilişkilerini başlatma ve sürdürme gibi sosyal gelişim özellikleri ile karşı karşıyadır (Gander ve Gardiner, 2010). Akran etkisinin yoğunlaştığı ergenlik döneminden önce bu ilişkilerin kalitesini etkileyen etmenlerin belirlenmesi olası sorunlara erken müdahale edilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu sayede, olumsuz sosyal etkileşimlerin önüne geçilerek çocukların sağlıklı gelişimi desteklenebilir. Bu çalışma çocukların sosyal bağlarının genişlediği ve akran ilişkilerinin daha belirgin hale geldiği bir dönem olan orta çocukluk döneminde empatinin arkadaşlık ilişkilerinin kalitesini yordayıcı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacına uygun olarak, aşağıda belirtilen alt problemlere yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1. Arkadaşlık niteliği çocukların cinsiyeti ve yaşına göre farklılık göstermekte midir?
2. Empatik eğilim çocukların cinsiyeti ve yaşına göre farklılık göstermekte midir?
3. Orta çocukluk döneminde empatik eğilim arkadaşlık niteliğinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Kesitsel bir araştırma olan bu çalışma, aynı gruptan toplanan arkadaşlık niteliği ve empatik eğilim değişkenlerine müdahale edilmeden bu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelenmeyi amaçladığından ilişki tarama modelinde yürütülmüştür. İlişki tarama modelinde, aynı gruptan toplanan iki ya da daha fazla nicel değişken arasındaki ilişki bu

değişkenlere herhangi bir müdahalede bulunulmadan incelenmektedir (Büyüköztürk vd., 2009).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, 2023-2024 eğitim öğretim yılında Antalya il merkezinde bulunan resmî ilkokulların 3. ve 4.sınıfları ve resmî ortaokulların 5.sınıflarında öğrenim gören 9-11 yaş arası 271 çocuk çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırma bir ilkokul ve bir ortaokulda yürütülmüştür. Okullar, Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmî okullar listesinden seçilerek belirlenmiştir. Araştırmada çalışma grubunun belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olmakla birlikte örneklemin basit ulaşılabilir ve inceleme yapılabilir şekilde tercih edilmesidir (Büyüköztürk vd., 2009). Araştırmaya dâhil edilen çocukların %53.9'u kız, %46.1'i erkek, %24.7'si 9 yaşında, %42.4'ü 10 yaşında, %32.8'i 11 yaşındadır. Çocukların yaş ortalaması 10.08'dir (S= 0.75).

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "KASİ Çocuk ve Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği" ve "Arkadaşlık Niteliği Ölçeği" ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Çocukların yaş ve cinsiyet gibi demografik bilgilerini elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

KASİ Empatik Eğilim Ölçeği-Çocuk Formu: Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği, çocukların empatik eğilimlerini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu ölçek, özellikle 3. ve 5. sınıflar arasında öğrenim gören çocuklar için tasarlanmıştır. KASİ Empatik Eğilim Ölçeği Çocuk Formu, toplam 13 maddeden oluşmakta ve bu maddeler bilişsel empati ile duygusal empati olmak üzere iki alt boyuta ayrılmaktadır. Duygusal empati alt boyutu 7 madde içerirken, bilişsel empati alt boyutu 6 madde içermektedir. Ölçekteki her madde, "Bana hiç uygun değil= 1", "Bana biraz uygun= 2", "Bana oldukça uygun=3", "Bana tamamen uygun=4" şeklinde puanlanır. Duygusal empati alt boyutundan alınabilecek toplam puan 7 ile 28 arasında, bilişsel empati alt boyutundan alınabilecek toplam puan ise 6 ile 24 arasında değişmektedir. Bu puanlar yükseldikçe, çocuğun empatik eğilimi de artmaktadır. Geçerlik analizlerinde iki faktörün varyansın % 44.30'unu açıklamakta, madde yükleri duygusal empati boyutunda .60 ile .67 arasında, bilişsel empati boyutunda .54 ile .73 arasında değişmektedir. DFA (Doğrulayıcı faktör analizi), iki faktörlü modelin verilere iyi uyum sağladığını göstermiştir ($\chi^2=76.97$, $df=64$, $p>.001$; $\chi^2/df=1.20$; $RMSEA=0.02$, $SRMR=0.04$; $GFI=0.97$; $CFI=0.99$). Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı duygusal empati için .79, bilişsel empati için .72, toplam puan için .84 olarak belirlenmiştir. (Kaya ve Siyez, 2010). Bu araştırmada iç tutarlılık katsayısı ise duygusal empati .82, bilişsel empati .76 ve toplam empatik eğilim .89 olarak bulunmuştur.

Arkadaşlık Niteliği Ölçeği: Ölçeği, 9-12 yaş grubu çocukların arkadaşlık niteliğini belirlemek amacıyla Parker ve Asher (1993) geliştirmiş, Öztürk ve Kutlu (2017) ise Türkçeye uyarlamıştır. Ölçeğin 33 madde ve "çatışma ve ihanet (4 madde)", "sırları paylaşma/ kendini açma (6 madde)", "onaylama ve destekleme (6 madde)", "dostluk ve eşlik etme (4 madde)", "yardım ve rehberlik (3 madde)", "güven (10 madde)" olmak üzere altı alt boyutu bulunmaktadır. Maddelerin her biri "Hiç doğru değil (0)", "Biraz doğru (1)", "Doğru (2)", "Oldukça doğru (3)", "Tamamen doğru (4)" olarak puanlanmaktadır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda yeterli faktör yüküne sahip olmayan 7 madde ölçekten çıkarılmış, 33 madde 6 faktörden oluşan ölçeğin alt boyutlarında yer alan maddelere ilişkin faktör yüklerinin .42 ile .87 arasında değiştiği, faktörlerin toplam varyansın % 51'ini açıkladığı belirlenmiştir. DFA sonucunda elde edilen modelin verilere iyi uyum gösterdiği bulunmuştur: $\chi^2/df=2.42$; $RMSEA=.042$, $GFI=.92$, $AGFI=.90$, $CFI=.92$, $NNFI=.91$, $SRMR=.04$. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı toplam puan için .89 bulunmuş olup, alt boyutların iç tutarlılık katsayıları .87 ile .52 arasında

değişmektedir (Öztürk ve Kutlu, 2017). Bu araştırmada iç tutarlık katsayısı çatışma ve ihanet alt boyutu .68, sırları paylaşma/kendini açma alt boyutu .81, onaylama ve destekleme alt boyutu .83, dostluk ve eşlik etme alt boyutu .77, yardım ve rehberlik alt boyutu .60, güven alt boyutu .89 ve ölçeğin tümü .93 olarak bulunmuştur.

2.4. Veri Toplama Süreci

Orta çocukluk döneminde empatik eğilimin arkadaşlık niteliğini yordayıcı rolünün incelenmesini amaçlayan bu araştırmada, ilk olarak ölçek izinleri, ardından araştırmanın gerçekleştirilmesi için etik kurul onayı (Evrak Tarih ve Sayısı: 13.10.2023-757763) ve Milli Eğitim Müdürlüğünden kurum izni alınmıştır. Gerekli izinlerin alınmasının ardından Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmî okulların arasından seçilen bir ortaokul ve bir ilkokulun okul yöneticileri ve öğretmenleri ile görüşülerek araştırmanın amacı hakkında bilgi paylaşılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden okullarda öğrenim gören çocukların aileleri öğretmenler tarafından bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Aileler, araştırmanın bilimsel bir amaçla gerçekleştirildiği ve toplanacak verilerin gizli tutulacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Araştırmada yer alan veri toplama araçlarının uygulanabilmesi için okul yönetimi ve öğretmenler ile ders programına göre uygun olan gün ve saatler belirlenmiştir. Belirlenen gün ve saatlerde araştırma verileri araştırmacının kendisi tarafından çocuklarla yüz yüze toplanmıştır. Veri toplama, Aralık 2023'te bir ay boyunca gerçekleştirilmiş ve ölçme araçlarının uygulanması ortalama 40 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin normal dağılıma uygunluğu, basıklık ve çarpıklık katsayıları ile değerlendirilmiş ve bu katsayıların +1 ile -1 arasında olduğu tespit edilerek, veri setinin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Ölçeklerden elde edilen puanların basıklık ve çarpıklık katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur. Ölçeklerin alt boyutları, çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre değerlendirilirken Bağımsız Gruplar için T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tercih edilmiştir. Ayrıca, empatik eğilim ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayıları ile incelenmiştir. Araştırmada, regresyon analizinin varsayımlarını kontrol etmek amacıyla yapılan varsayım testlerinde, değişkenlerin hepsinin normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Standardize edilmiş tahmini değerlere yönelik oluşturulan saçılma diyagramı incelendiğinde, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğu ve veri noktalarının bir eksen etrafında yoğunlaşma eğiliminde olduğu görülmüştür. Ayrıca, histogram ve normal dağılım eğrilerinin de normale yakın bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir. Ardından regresyon analizi ile yordayıcı değişkenler arasında çoklu bağlantılılık problemi olup olmadığı incelenmiş, yordayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının .80'den düşük olduğu ($r=.73$) ve çoklu bağlantılılık probleminin olmadığı görülmüştür (Büyüköztürk, 2020). Bağımsız değişkenlerde çoklu doğrusallık problemi olup olmadığına yönelik varyans enflasyon faktörü (VIF) ($=2.189$) ve tolerans değerleri ($= 0.457$) incelendiğinde, verilerde çoklu doğrusallık sorununun olmadığı görülmüştür. Cook's uzaklık değerleri kullanılarak, normallik varsayımını zorlaştırabilecek uç değerlerin olup olmadığı incelenmiş ve uç değer bulunmadığı görülmüştür. Böylece toplanan verilerin çoklu doğrusal regresyon analizine yönelik ön şartları taşıdığı görülmüştür.

Tablo 1.

Çocukların Arkadaşlık Niteliği Ölçeği ve Empatik Eğilim Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Basıklık ve Çarpıklık Katsayıları

Ölçekler	Basıklık katsayısı	Çarpıklık katsayısı
Çatışma ve İhanet	-0.281	0.754
Sırları Paylaşma/ Kendini Açma	-0.722	-0.272
Onaylama ve Destekleme	-0.387	-0.622
Dostluk ve Eşlik Etme	-0.566	-0.470

Yardım ve Rehberlik	-0.818	-0.138
Güven	0.289	-0.876
Arkadaşlık Niteliği Toplam Puan	-0.147	-0.630
Duygusal Empati	-0.381	-0.549
Bilişsel Empati	0.335	-0.835
Empatik Eğilim Toplam Puan	0.137	-0.676

Tablo 1 incelendiğinde toplanan verilerde basıklık ve çarpıklık katsayıları 0.754 ve -0.876 arasında değişmekte olup verilerin normal dağıldığı görülmektedir.

3. Bulgular

Araştırmada toplanan verilerden elde edilen bulgular çalışmanın temel amacı doğrultusunda belirlenen alt amaçlara göre sunulmuştur. Buna göre araştırmanın birinci alt problemi çocukların cinsiyeti ve yaşına göre arkadaşlık niteliği puanlarının ve ikinci alt problemi çocukların cinsiyeti ve yaşına göre empatik eğilim puanlarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesidir. Araştırmanın üçüncü alt problemi ise orta çocukluk döneminde arkadaşlık niteliği ile empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesidir.

3.1. Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi çocukların cinsiyetine ve yaşına göre arkadaşlık niteliği puanlarının anlamlı olarak farklılık gösterip göstermediğine yöneliktir. Bu doğrultuda ilk olarak cinsiyete göre farklılıkları tespit etmek için yapılan t-testi sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 2.

Çocukların Cinsiyete Göre Arkadaşlık Niteliği Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T-Testi Sonuçları

Arkadaşlık niteliği ölçeği	Cinsiyet	n	\bar{X}	Standart Sapma	t	p
Çatışma ve İhanet	Kız	146	4.04	3.98	-2.693	.008**
	Erkek	124	5.38	4.21		
Sırları Paylaşma/Kendini Açma	Kız	146	15.67	6.27	3.555	.000***
	Erkek	124	12.92	6.41		
Onaylama ve Destekleme	Kız	146	16.18	6.25	1.239	.216
	Erkek	124	15.23	6.33		
Dostluk ve Eşlik Etme	Kız	146	10.02	4.42	0.841	.401
	Erkek	124	9.56	4.60		
Yardım ve Rehberlik	Kız	146	6.56	3.29	-0.362	.717
	Erkek	124	6.71	3.46		
Güven	Kız	146	29.30	9.51	1.905	.058
	Erkek	124	27.02	10.09		
Toplam Puan	Kız	146	89.71	26.82	2.336	.020*
	Erkek	124	82.07	26.73		

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$,

Tablo 2'deki sonuçlara bakıldığında, Arkadaşlık Niteliği Ölçeği'nin çeşitli alt boyutlarında cinsiyete göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Çatışma ve ihanet alt boyutunda ($t = -2.693$, $p < .01$), erkek ve kız çocuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Sırları paylaşma/kendini açma alt boyutunda ise ($t = 3.555$, $p < .001$), cinsiyetler arası farklılıklar yine anlamlıdır. Ayrıca, Arkadaşlık Niteliği'nin toplam puanı da ($t = 2.336$, $p < .05$) çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre çatışma ve ihanet alt boyutu puan ortalamalarının anlamlı olarak düşük olduğu, sırları paylaşma/kendini açma alt boyutu ve arkadaşlık niteliği toplam puan ortalamalarının ise anlamlı olarak yüksek olduğu belirlenmiştir.

Arkadaşlık niteliği ölçeği onaylama ve destekleme ($t=1.239$, $p>.05$), dostluk ve eşlik etme ($t=0.841$, $p>.05$), yardım ve rehberlik ($t=-0.362$, $p>.05$) ve güven ($t=1.905$, $p>.05$) alt boyutlarında ise çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 3'te, çocukların yaşına göre Arkadaşlık Niteliği Ölçeği alt boyut puanlarının karşılaştırılmasına yönelik analiz sonuçları sunulmuştur:

Tablo 3.

Çocukların Yaşına Göre Arkadaşlık Niteliği Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Arkadaşlık niteliği ölçeği	Yaş	n	\bar{X}	Standart Sapma	F	p
Çatışma ve ihanet	9 yaş	67	4.16	4.11	0.743	.477
	10 yaş	115	4.67	4.23		
	11 yaş	89	4.97	4.03		
Sırları Paylaşma/Kendini Açma	9 yaş	67	14.53	6.19	0.404	.668
	10 yaş	115	14.71	6.71		
	11 yaş	89	13.91	6.35		
Onaylama ve Destekleme	9 yaş	67	17.07	6.27	2.663	.072
	10 yaş	115	15.70	5.90		
	11 yaş	89	14.74	6.65		
Dostluk ve Eşlik Etme	9 yaş	67	10.01	4.63	0.503	.605
	10 yaş	115	9.99	4.53		
	11 yaş	89	9.41	4.37		
Yardım ve Rehberlik	9 yaş	67	6.64	3.62	1.738	.178
	10 yaş	115	7.01	3.24		
	11 yaş	89	6.13	3.27		
Güven	9 yaş	67	29.04	10.18	2.275	.105
	10 yaş	115	29.13	9.00		
	11 yaş	89	26.40	10.44		
Toplam Puan	9 yaş	67	89.14	27.44	1.916	.149
	10 yaş	115	87.88	25.32		
	11 yaş	89	81.62	28.37		

Tablo 3'te yer alan sonuçlar incelendiğinde arkadaşlık niteliği ölçeği çatışma ve ihanet alt boyutu ($F=0.743$, $p>.05$), sırları paylaşma/kendini açma alt boyutu ($F=0.404$, $p>.05$), onaylama ve destekleme alt boyutu ($F=2.663$, $p>.05$), dostluk ve eşlik etme alt boyutu ($F=0.503$, $p>.05$), yardım ve rehberlik alt boyutu ($F=1.738$, $p>.05$), güven alt boyutu ($F=2.275$, $p>.05$) ve toplam puan ($F=1.916$, $p>.05$) ortalamalarının çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık görülmediği belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi çocukların empatik eğilimlerinin cinsiyet ve yaşına göre farklılık gösterip göstermediğine yöneliktir. Empatik eğilim ölçeği alt boyut puanlarının çocukların cinsiyetine göre karşılaştırılmasına yönelik yapılan t-testi sonuçları Tablo 4'tedir:

Tablo 4.

Çocukların Cinsiyetine Göre Empatik Eğilim Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin T-Testi Sonuçları

Empatik Eğilim Ölçeği	Cinsiyet	n	\bar{X}	Standart Sapma	t	p
Duyusal Empati	Kız	146	21.89	4.94	3.130	.002*
	Erkek	124	19.95	5.21		
Bilişsel Empati	Kız	146	19.41	3.97	2.666	.008*
	Erkek	124	18.06	4.32		
Toplam Empatik Eğilim	Kız	146	41.30	8.25	3.137	.002*
	Erkek	124	38.02	8.93		

* $p < .01$

Tablo 4'te sonuçlar, empatik eğilim ölçeği duygusal empati alt boyutu ($t=3.130$, $p < .01$) bilişsel empati alt boyutu ($t=2.666$, $p < .01$) ve empatik eğilim toplam puanlarının ($t=3.137$, $p < .01$) çocukların cinsiyetine göre anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre duygusal empati, bilişsel empati alt boyutu ve empatik eğilim toplam puanları anlamlı derecede daha yüksektir. Kız çocuklarının duygusal empati (21.89 ± 4.94), bilişsel empati (19.41 ± 3.97) ve empatik eğilim toplam puanlarının (41.30 ± 8.25), erkek çocuklarının duygusal empati (19.95 ± 5.21), bilişsel empati (18.06 ± 4.32) ve empatik eğilim toplam puanlarından (38.02 ± 8.93) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak çocukların yaşına göre empatik eğilim ölçeği alt boyut puanlarının karşılaştırılmasına yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur:

Tablo 5.

Çocukların Yaşına Göre Empatik Eğilim Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Empatik Eğilim ölçeği	Yaş	n	\bar{X}	Standart Sapma	F	p
Bilişsel Empati	9 yaş	67	19.77	3.85	2.940	.055
	10 yaş	115	18.73	4.25		
	11 yaş	89	18.16	4.21		
Duygusal Empati	9 yaş	67	22.50	4.45	4.781	.009*
	10 yaş	115	20.89	5.03		
	11 yaş	89	19.97	5.64		
Empatik Eğilim Toplam Puan	9 yaş	67	42.28	7.51	4.499	.012*
	10 yaş	115	39.62	8.74		
	11 yaş	89	38.13	9.12		

* $p < .05$

Tablo 5'te çocukların yaş gruplarına yönelik empatik eğilimleri incelendiğinde duygusal empati ($F=4.781$, $p < .05$) ve empatik eğilim toplam puanlarının ($F=4.499$, $p < .05$) yaş gruplarına göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Tukey testi sonuçlarına göre, 9 yaşındaki çocukların duygusal empati puanlarının (22.50 ± 4.45) 11 yaşındaki çocuklara (19.97 ± 5.64) kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Empatik eğilim toplam puanlarında yaşa göre görülen farklılığın ise 9 yaş ve 11 yaş grubu çocuklar arasında olduğu görülmektedir. Buna göre 9 yaşındaki çocukların empatik eğilim toplam puanları (42.28 ± 7.51) 11 yaşındaki çocukların empatik eğilim toplam puanlarından (38.13 ± 9.12) anlamlı olarak daha yüksektir.

Yaş gruplarına göre çocukların bilişsel empati alt boyutu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($F=2.940$, $p > .05$).

3.3. Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi çocukların empati becerisinin arkadaşlık niteliğini yordayıp yordamadığına yöneliktir. İlk olarak regresyon analizinin ön koşulu olarak korelasyon analizi yapılmış, ardından çoklu doğrusal regresyon analizi Stepwise metodu ile analiz gerçekleştirilmiştir. Çocukların empatik eğilimleri ile arkadaşlık niteliği puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan Pearson Korelasyon analiz sonucu Tablo 6'da verilmiştir:

Tablo 6.

Arkadaşlık Niteliği Ölçeği ile Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarının Pearson Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Ölçekler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Çatışma ve İhanet	-	.107	.004	.117	.165**	-.014	-.092	.112	.004	.068
2.Sırları Paylaşma/ Kendini Açma		-	.657**	.688**	.711**	.793**	.869**	.586**	.505**	.589**
3.Onaylamave Destekleme			-	.661**	.620**	.787**	.865**	.580**	.539**	.602**
4. Dostluk ve Eşlik Etme				-	.649**	.696**	.803**	.511**	.452**	.520**
5. Yardım ve Rehberlik					-	.711**	.782**	.542**	.471**	.547**
6. Güven						-	.945**	.595**	.526**	.605**
7.Arkadaşlık Niteliği Toplam Puan							-	.628**	.572**	.647**
8. Duygusal Empati								-	.737**	.946**
9. Bilişsel Empati									-	.917**
10. Empatik Eğilim Toplam Puan										-

** $p < .01$

Tablo 6 incelendiğinde empatik eğilim ölçeği duygusal empati alt boyutu ile arkadaşlık niteliği ölçeği sırları paylaşma/kendini açma ($r = .586$, $p < .01$), onaylama ve destekleme ($r = .580$, $p < .01$), dostluk ve eşlik etme ($r = .511$, $p < .01$), yardım ve rehberlik ($r = .542$, $p < .01$), güven ($r = .595$, $p < .01$) alt boyutları ve arkadaşlık niteliği toplam puanı ($r = .628$, $p < .01$) arasında orta güçte, pozitif yönde, anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Çatışma ve ihanet alt boyutunda ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = .112$, $p > .01$).

Empatik eğilim ölçeği bilişsel empati alt boyutu ile arkadaşlık niteliği ölçeği sırları paylaşma/kendini açma alt boyutu ($r = .505$, $p < .01$), onaylama ve destekleme ($r = .539$, $p < .01$), dostluk ve eşlik etme ($r = .452$, $p < .01$), yardım ve rehberlik ($r = .471$, $p < .01$), güven ($r = .526$, $p < .01$) alt boyutları ve arkadaşlık niteliği toplam puanı ($r = .572$, $p < .01$) arasında orta güçte, pozitif yönde, anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Çatışma ve ihanet alt boyutunda ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($r = .004$, $p > .05$).

Araştırmanın bir diğer alt problemi orta çocukluk döneminde empatik eğilimin arkadaşlık niteliğinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığının incelenmesidir. Bu doğrultuda Tablo 7, çocuklarda arkadaşlık niteliğinin yordanmasına ilişkin aşamalı regresyon analizinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7.

Çocuklarda Arkadaşlık Niteliğinin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Değişkenler	B	St. Error B	β	t	P
1	Duygusal empati $F_{1,269} = 175.366$, $p < .01$, $R = 0.628$, $R^2 = 0.395$	3.291	0.25	.628	13.243	.000
2	Duygusal empati	2.369	0.36	.452	6.573	.000

Bilişsel empati	1.542	0.44	.239	3.472	.001
<i>F_{1,268} = 12.055, p < .01, R = 0.649, R² = 0.421</i>					

Tablo 7'de görüldüğü gibi arkadaşlık niteliğinin bağımlı değişken olduğu aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Analize bağımsız değişken olarak yaş, cinsiyet, duygusal empati ve bilişsel empati dâhil edilmiştir. Analiz öncesinde çocukların cinsiyeti ve yaşı kukla değişken olarak yeniden kodlanmıştır. Analiz sonucunda, duygusal empatinin çocukların arkadaşlık niteliğini yordayan birincil değişken olduğu ve tek başına varyansın %40'ını açıkladığı bulunmuştur. Model 2'de, duygusal empatinin yanı sıra, bilişsel empati, çocukların arkadaşlık niteliğini yordayarak varyansın %42'sini açıklamaktadır. Modelde en güçlü yordayıcı duygusal empati olarak bulunmuştur ($\beta = -.452$). Çocukların yaşı ve cinsiyeti ise arkadaşlık niteliğini yordamamaktadır ($p > .05$).

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, orta çocukluk döneminde 9-11 yaş grubu çocuklarda empatik eğilimin çocukların arkadaşlık niteliği üzerindeki yordayıcı rolü incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda ilk olarak çocukların empatik eğilimleri ve arkadaşlık nitelikleri yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre karşılaştırılmış; ayrıca empatik eğilimlerinin arkadaşlık niteliğini anlamlı olarak yordayıp yordamadığı değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın temel bulguları orta çocukluk döneminde kız çocuklarının arkadaşlık ilişkilerinin niteliği ve empatik eğilimlerinin erkek çocuklarına göre anlamlı olarak yüksek olduğunu ve bilişsel ve duygusal empatinin arkadaşlık niteliğini anlamlı olarak ön gördüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırma sonucunda, çocukların arkadaşlık niteliği puanları cinsiyete göre incelendiğinde, erkek çocukların çatışma ve ihanet alt boyutu, kız çocuklarının ise sırları paylaşma, kendini açma alt boyutu ve genel arkadaşlık niteliği puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda arkadaşlar ile ilişkilerde kendini açma ve sırları paylaşma gibi davranışlarla ilgili olarak kız çocuklarının lehine cinsiyet farklılıkları olduğunu ortaya koymuştur (Al-Attar vd., 2017; Rudolph ve Dodson, 2022; Valkenburg vd., 2011). Ayrıca kızlara kıyasla erkeklerin arkadaşlarıyla daha fazla çatışma yaşadığı bulunmuştur. Bu cinsiyet farkının, erkek çocukların arkadaşlıklarının daha rekabetçi olması ve daha büyük arkadaş gruplarına sahip olmasıyla açıklanabileceği belirtilmektedir (De Goede vd., 2009). Kızların erkeklere göre arkadaşlarına daha fazla kendini açtıkları, açıklama yaptıkları, duygularını açıkça ifade ettikleri ve ilişkilerinde çatışmaları daha kolay çözdükleri ve çatışma içeren durumlarla karşılaştıklarında daha olumlu stratejileri benimsedikleri belirtilmektedir (Rose ve Asher, 2017). Akran ilişkilerinde cinsiyet farklılıklarına yönelik yapılan bir meta analizde, kızların akranlarına erkeklerden daha bağlı olduğu, güven ve iletişim boyutunda daha yüksek puanlar aldıkları bulunmuştur (Gorrese ve Ruggieri, 2012). Kızlar arkadaşlığın kişisel ve özel bilgiler konusunda birbirlerine güvenebilmek anlamına geldiğini bildirmiştir (Al-Attar vd., 2017). Arkadaşlık ilişkilerinde cinsiyet farklılıklarına ilişkin başka bir dikkat çekici bulgu ise kızların erkeklere göre arkadaşlarına kendini açma olasılığının daha yüksek olmasıdır. Sonuçlar, kızlarda erkeklere göre sorunlar hakkında konuşmanın kendilerini, başkalarıyla olan bağlarını ve çevrelerini daha iyi hissetmelerini sağlayacağını beklerken, erkekler ise kızlara göre sorunlar hakkında konuşmanın kendilerini tuhaf veya rahatsız hissetmelerine neden olacağını ve zaman kaybettireceğini düşünmektedir (Rose vd., 2012). Çocukların arkadaşlıklarının doğasında görülen bu cinsiyet farklılıkları cinsiyet şeması teorisine dayandırılmaktadır. Kızlar ve erkekler, ebeveynleri, akranları ve toplum tarafından daha doğrudan ve dolaylı olarak cinsiyete göre farklılaştırılmış sosyalleşmeye maruz kalırlar. Örneğin, ebeveynler sıcaklığın ve duygusal paylaşımın önemini oğullarından çok kızlarına daha sık aktarırlar. Sosyalleşme araçlarının bir diğer önemli grubu olan akranlar da genellikle cinsiyet tipi davranışları güçlendirir ve kişinin cinsiyetine özgü davranışlarda bulunmasını pekiştirir (Rose ve Smith, 2018). Araştırmanın bu sonucu kızların akran ilişkilerinde yakınlık ve paylaşma erkeklerden daha fazla odaklanma eğiliminde

olduklarını göstermektedir. Bu da kızların toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak duygusal destek, yakınlık ve bağlılığa verdikleri yüksek değerden dolayı arkadaşlıklarında duygusal yakınlık aramaları ve deneyimlemelerinden kaynaklanabilir. Arkadaşlık ilişkilerinde kızların duygusal olarak kendini açma, sırları paylaşma, çatışma çözme açısından daha yüksek puanlara sahip olması cinsiyetle ilgili gösterim kurallarından kaynaklanabilir. Yapılan araştırma sonuçlarında geleneksel cinsiyet rolü tutumlarının erken ergenlikte arkadaşlık ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rolü olduğu ortaya konmuştur. Buna göre ortaokulda kızlar arkadaşlık ilişkilerinde yardım, yakınlık ve duygusal desteğe erkeklerden daha fazla önem vermektedir (Halimi vd., 2020; Rudolp ve Dodson, 2022).

Araştırma sonuçları, kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla duygusal empati, bilişsel empati ve toplam empatik eğilim puanlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, yapılan diğer çalışmalar tarafından da desteklenmektedir; bu çalışmalar, empatide cinsiyet farklılıklarının bulunduğunu ve kız çocuklarının daha fazla empati yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir (McDonald ve Kanske, 2023; Benenson vd., 2021; Richaud de Minzi, 2013; Stuijzand vd., 2016; Van der Graaff vd., 2014). Okul çağındaki çocuklarda empati için önemli bir beceri olan duyguları tanıma becerilerinde kız çocuklarının erkeklere göre daha yetkin olduğuna dair bulgular bulunmaktadır (Lawrence vd., 2015; Rowsell vd., 2014). Empati becerisinde görülen cinsiyet farklılıklarının biyolojik mi yoksa sosyal etkilerden mi kaynaklandığına yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Empatide doğumdan itibaren cinsiyet farklılıkları olduğu ve cinsiyet farklılıklarının yaşam boyu tutarlı ve istikrarlı görüldüğü belirtilmektedir. Bu gelişimsel istikrarın, cinsiyet farklılıklarının yalnızca doğum sonrası deneyimlerden kaynaklanma ihtimalinden ziyade, doğumdan itibaren mevcut olan, erkek ve kadın arasındaki bazı evrimsel açıdan önemli farklılıkları yansıtmışından, beyin yapı ve fonksiyonlarındaki farklılıklardan ve empatinin orta düzeyde kalıtsal olmasından kaynaklı olduğu vurgulanmaktadır (Christov-Moore vd., 2014; Rochat, 2023). İnsan olmayan hayvanlarda ve daha genç insan popülasyonlarında (bebekler/çocuklar) yapılan çalışmaların incelenmesi, empatideki cinsiyet farklılıklarının biyolojide filogenetik ve intogenetik kökenlere sahip olduğuna, genetik nedenlerden kaynaklandığına ve yalnızca sosyalleşmenin yönlendirdiği kültürel yan ürünler olmadığına dair farklı bir görüş sunmaktadır (Christov-Moore vd., 2014). Bazı çalışmalar ise sosyal etkilerin empatideki cinsiyet farklılıkları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin empatiyle ilgili belirli davranışları sergileme motivasyonunu etkileyebilecek birçok beklentiye yol açtığı belirtilmektedir (Löffler ve Greitemeyer, 2023). Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarla ilgili beklentileri farklıdır ve kızlardan daha anlayışlı olmaları ve başkalarının sosyal değerlendirmeleriyle ilgilenmeleri beklenirken, erkeklerin daha özerk olmaları beklenir. Bu farklı beklentiler muhtemelen kız ve erkek çocuklarda empati gelişimini etkilemektedir (Richaud de Minzi, 2013). Çocukların cinsiyetlerine göre belirlenen rolleri erken bir aşamada öğrendikleri, bu nedenle kızların bakıcı rolleri gereği başkalarının duygularıyla erkeklerden daha fazla ilgilendikleri ileri sürülmektedir (Strauss, 2004). Empatide cinsiyet farklılıklarına ilişkin çalışmaların sistematik incelenmesinde erkekler ve kızlar arasında başlangıçtaki empatik yetenekler arasında çok az farklılık olduğu, ancak kültürel ve sosyal faktörlerden dolayı kızların empatik tepkiler sergilemeye daha eğilimli olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Li, 2023). Kız çocuklarında duygusal ve bilişsel empatinin artması, toplumsal çevrenin kızlardan kişilerarası ilişkilere önem vermesini beklediği cinsiyete özgü sosyalleşme süreçleriyle de paralellik göstermektedir. Cinsiyet rolü beklentilerine bağlılığın özellikle ergenliğe doğru arttığını belirten bir çalışmada erken ergenlikte bakış açısı alma ve empatide cinsiyet farklılıklarının arttığı bulunmuştur (Van der Graaff vd., 2018). Araştırmanın okul döneminde kız çocuklarının empatik eğiliminin erkeklerden yüksek olmasına yönelik sonucu empatide cinsiyete özgü gelişimsel yörüngeleri yansıtır olabilir.

Ayrıca, bu araştırmanın bulgularına göre, yaşları ilerledikçe çocukların duygusal empati ve genel empatik eğilimlerinde bir düşüş gözlemlenmiştir. Duygusal empatik eğilimde yaşa bağlı farklılıkları inceleyen çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, okul çağı çocukları

ve ergenlerle yapılan bir çalışmada, duygusal empatide yaşa bağlı farklılık bulunmamış, bu sonucun empatiyle ilgili süreçlerin çocukluk döneminde daha erken geliştiğini ve bu gelişimin okula girişle birlikte tamamlandığını gösterebileceği belirtilmiştir (Schwenck vd., 2014). Empatinin gelişimi üzerine yapılan araştırmalar, duygusal ve bilişsel empatinin farklı büyüme yolları izlediğini göstermektedir. Bilişsel empati yaşam boyunca daha yavaş ve daha tutarlı bir hızda gelişme eğilimindedir (Guariglia vd., 2023), bu nedenle araştırmada bilişsel empati düzeyinde bu yaş grubunda farklılık görülmemiş olabilir. Yaşla ilgili olarak, okul çağı çocuklarında empatinin çocuğun yaşıyla birlikte azaldığını gösteren araştırma sonucu da bulunmaktadır (Pires vd., 2024). Empatinin yaşla birlikte azaldığını gösteren başka bir çalışma geç çocukluk dönemi 10-12 yaş arası çocukların ergenlere göre daha fazla empati yeteneği gösterdiği bulunmuştur (Dorris vd., 2022). Bu çalışmada empatide görülen yaşa bağlı farklılıklar 9 yaş ve 11 yaş çocukları arasındadır. Bu süreç ilkokuldan ortaokula geçişi içermekte aynı zamanda çocukluktan ergenliğe geçişle örtüşmektedir. İlkokuldan ortaokula geçiş, önemli fiziksel, duygusal ve sosyal değişimlere karşılık gelir. Bu nedenle, bu okula geçiş sırasında sosyal ve bilişsel işlevsellikteki gelişimsel değişiklikleri araştıran çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ortaokula okula geçiş, çocukların yeni sosyal roller oluşturma çabasında olduğu, akran kabulünü önceliklendirdiği, popülerlik ve statüden yoksun oldukları yeni bir ortamı içermektedir. Bu nedenle sosyal statü arayışı için zorbalık ve mağduriyet gibi antisosyal davranışların yaygın görüldüğü belirtilmekte, zorbalığa katılımın arttıkça empatinin azaldığı ortaya konmaktadır (Williford vd., 2016). Önceki çalışmalar ergenlik döneminde bilişsel beceriler geliştikçe empatinin arttığını gösterse de (Van der Graaff vd., 2014), bu araştırmanın sonuçları, ortaokula geçiş sırasında duygusal empati ve empatik eğilimin azaldığını göstermiştir. Empatideki yaşa bağlı değişikliği açıklamak için boylamsal çalışmalara ihtiyaç vardır.

Araştırma sonucunda çocuklarda duygusal ve bilişsel empatinin arkadaşlık niteliğini anlamlı olarak yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bilişsel ve duygusal empati ile çocukların arkadaşlık niteliği arasında orta güçte, pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle çocukların bilişsel empati ve duygusal empati puanları arttıkça arkadaşlık ilişkilerinin niteliği de artmaktadır. Başkalarının duygusal durumlarını algılama ve anlama eğiliminde olan ve bunlara duyarlı olan çocukların akranları ile daha nitelikli ilişkileri olduğu söylenebilir. Araştırmada çocukların empati yeteneğinin akran ilişkilerinin niteliğini etkilemesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü çocukların arkadaşlarının duygularını paylaşabilmesi ve anlayabilmesi arkadaşlarının ihtiyaçlarını karşılamalarına fırsat sağlayabilir böylece destekleyici olmalarına ve çatışmaları uzlaşarak çözmelerine olanak tanıyabilir. Yapılan çalışmalarda da arkadaşlık ilişkilerinin niteliğinin yanı sıra bu ilişkiyi etkileyen çeşitli özellikler ile çocukların empati yeteneğinin ilişkisi incelenmiş, araştırmanın bu sonucunu destekleyen sonuçlar elde edilmiştir (Boele vd., 2019; Fink ve Rosnay, 2023; Overgaauw vd., 2017). Bir başkasının duygusunu tanıma ve fark etmede güçlük yaşayan bir arkadaşına sahip olmak iletişimde yanlış anlaşılmalara yol açarak arkadaşlık kalitesinin düşmesine olabilir (Meuwese vd., 2017). Akranlar arasındaki yüksek düzeyde güven ve iletişimin, daha yüksek düzeyde bilişsel ve duygusal empati ile ilişkili olduğunu gösterilmiştir (Schoeps vd., 2020). Ayrıca daha yüksek empati, akran bağlılığı (Laible vd., 2004), olumlu çatışma yönetimi stratejileri (De Wied vd., 2007), olumlu sosyal davranışlar (Longobardi vd., 2019; Pires vd., 2024) ve arkadaşlık kalitesi (Smith ve Rose 2011) gibi akran ilişkilerinin olumlu yönleriyle de ilişkilidir. Empati eksikliği okulda zorbalık davranışıyla da ilişkilidir (Zych vd., 2019). Özellikle empatinin akran kabulünün yordayıcısı olduğu çalışmada, bu sonucun genel olarak yüksek düzeyde empatiye sahip çocukların, başkalarının duygusal ihtiyaçlarına uyumlu ve duygusal bir şekilde yanıt vermesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Oberle, Schonert-Reichl ve Thomson, 2010). Çocukların empatisinin daha yüksek prososyal davranışlara ve daha az saldırganlığa katkıda bulunarak arkadaşlık ilişkilerinin niteliğini etkilediği belirtilmektedir (Wang vd., 2019) Empati becerisinin sosyal işlevsellikte uzun vadeli sonuçları olduğuna dair bulgular da mevcuttur. Daha yüksek düzeyde empati, genellikle çocukların benmerkezci bakış açılarından uzaklaşmalarını ve başkalarının duygularını daha fazla önemsemelerini sağlar.

Ayrıca, bu durum onların başkalarına karşı daha hoşgörülü olmalarına da olanak tanır (Chow vd., 2013) bu beceriler de arkadaşlık ilişkilerinin niteliğini etkileyen önemli özelliklerdir.

Duygusal ve bilişsel empati kavramsal ve ampirik olarak birbiriyle ilişkili olsa da empatinin farklı yönlerini içermektedir ve ilişki kalitesiyle olan ilişkiler farklı olabileceğinden bunların etkilerini ayrı ayrı incelemek önemlidir (Boele vd., 2019). Bu çalışmada bilişsel ve duygusal empatinin orta çocukluk döneminde arkadaşlık niteliği ile ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Hem bilişsel empatinin hem de duygusal empatinin arkadaşlık niteliği ile ilişkili olduğu ve arkadaşlık niteliğini anlamlı olarak yordadığı, yapılan regresyon analizinde görece önem sırasının duygusal empati ve bilişsel empati olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada akran ilişkilerinin kalitesi ile duygusal ve bilişsel empati açısından farklılık olmadığı, tek başına bilişsel empati veya duygusal empatinin yüksek olmasının arkadaşlık niteliği için yeterli olmadığı, ancak daha kaliteli ilişkiler sürdürmek için her ikisinin de gerekli olduğu belirtilmektedir (Boele vd., 2019). Bu, bilişsel empatinin tek başına çocukların olumlu sosyal davranışlarını yordamadığını, ancak olumlu sosyal davranışları ya duygusal empati ile ilişkisi aracılığıyla dolaylı olarak (Van der Graaff vd., 2018) ya da duygusal empati ile etkileşim içinde öngördüğü belirtilmektedir (Boele vd., 2019). Yani, başkalarının bakış açılarını alma eğiliminde olan çocukların, başkaları için endişe duyma olasılıkları daha yüksektir ve daha sonra olumlu sosyal davranışlar sergileyebilirler. Sonuç olarak empatinin farklı bileşenlerinin arkadaşlık ilişkilerinin niteliğini belirlediği söylenebilir. Çocukların arkadaşlarının duygularını doğru bir şekilde yorumlama yeteneği olan empatinin, çocukların akranlarıyla etkileşimde bulunurken uygun şekilde hareket etmelerini sağlayarak arkadaşları ile sağlıklı ilişkiler sürdürmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları orta çocukluk döneminde empatinin çocukların arkadaşlık niteliği açısından önemini vurgulamaktadır. Beklendiği gibi, sonuçlar, daha kaliteli akran ilişkilerine sahip çocukların, daha zayıf akran ilişkilerine sahip çocuklara göre başkalarının duygularına daha fazla ilgi gösterdiklerini ve başkalarının duygularını daha iyi anladıklarını göstermiştir. Empati ile arkadaşlık niteliği arasındaki ilişkiler, empati kurma sürecinin başka bir kişinin niyetini ve duygularını algılama ve duyarlı bir şekilde tepki verme olasılığını artırdığı ve bunun da arkadaşlık ilişkilerinde olumlu sosyal davranışları desteklediğini düşündürmektedir. Bu dönemde empatik becerilerde yaşanan sorunların, çocukların sosyal duygusal gelişiminde kritik bir role sahip ve en temel sosyalleşme aracı olan arkadaşlık ilişkilerinin kalitesini olumsuz etkileyeceği söylenebilir. Orta çocukluk, akran reddi, mağduriyet ve arkadaşsızlık gibi akran sorunlarının daha sonraki psikolojik uyumla ilişkilendirildiği sosyal ve duygusal gelişim açısından hassas bir dönemdir. Düşük arkadaşlık niteliği, yüksek düzeyde sosyal duygusal uyumsuzlukla ilişkili olduğundan (Schwartz-Mette vd., 2020), bu çalışma orta çocukluk döneminde düşük arkadaşlık niteliğine karşı koruyucu faktörlerin belirlenmesine katkıda bulunmaktadır. Gelişimin her döneminde arkadaşlık ilişkileri çocukların sağlıklı gelişimini desteklemek için önemli bir sosyal bağlamdır. Bu çalışma ergenlik öncesi dönemde çocukların arkadaşlarıyla nasıl olumlu ilişkiler kurabileceği ve sürdürebileceği konusunda empatik eğilimin rolünün anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle öncelikle sosyal ve duygusal gelişim alanı olmak üzere tüm gelişim alanlarında sağlıklı ilerlemeler için önemli bir sosyal bağlam olan arkadaşlık ilişkilerinin niteliğini etkileyen empatinin erken dönemlerden itibaren desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, ailelere, öğretmenlere ve araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur:

- Kız çocuklarının empati puanlarının erkek çocuklardan yüksek olduğu göz önüne alındığında, ebeveynlerin cinsiyet rolleri kalıplarından uzaklaşarak, erkek çocuklarının empatik eğilimlerini geliştirmek için erken dönemlerden itibaren duygu ifadelerini paylaşma, duygular hakkında iletişim kurma ve duyguları tanıma konusunda destekleyici olmaları önerilmektedir.

- Orta çocukluk döneminde empatik eğilimin arkadaşlık ilişkilerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu dikkate alındığında çocuklarda empatik eğilimin erken yıllardan itibaren desteklenmesi

sağlıklı ve nitelikli arkadaşlık ilişkilerinin kurulmasında önemli bir etkidir. Bu doğrultuda ebeveynlerin erken yıllardan itibaren öğretmenlerin ise çocukların resmî eğitim kurumlarına başlamasıyla birlikte empatik eğilimi destekleyici etkinlikler, yaklaşımlar ve uygulamalar yoluyla bu becerilerin gelişimini sağlaması önerilebilir. Erken çocukluk döneminden itibaren çocuklarda empatik eğilimin düzenli aralıklarla değerlendirilmesi ve sorun yaşayan çocukların tespit edilerek müdahale edilmesi tüm çocukların nitelikli arkadaşlık ilişkileri kurmasını sağlayabilir.

• Mevcut sonuçlar, önleme ve müdahale stratejilerinin, arkadaşlık ilişkisinin niteliğini artırmak için çocuklar arasında empatik eğilimi geliştirmeye odaklanması gerektiğini göstermektedir. Alan yazında yapılan çalışmalarda da empati becerisine odaklanan eğitim programlarının akran ilişkilerinin niteliğini etkileyebilecek olan prososyal davranışları arttırdığı ve saldırgan davranışları azalttığına yönelik araştırma sonuçları bulunmaktadır (Schonert-Reichl vd., 2012).

Araştırma arkadaşlık niteliğinde empatinin rolünün anlaşılması açısından alan yazına katkı sağlamakla birlikte elde edilen sonuçlar bazı sınırlılıklar kapsamında değerlendirilmelidir. Araştırma bulguları 9-11 yaş arası 271 çocuk ile sınırlıdır. Bu nedenle araştırmanın geniş örneklemelerde ve yaş aralıklarında tekrarlanması, bulguların geçerliliğe ve empatik eğilim ve arkadaşlık niteliğinin gelişim yörüngelerine yönelik daha fazla kanıt sağlayacaktır. Araştırmada empatik eğilim ve arkadaşlık niteliğine yönelik incelenen değişkenler yaş ve cinsiyet ile sınırlıdır. Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda çocuklarda empatik eğilimin ve arkadaşlık niteliğinin gelişimini etkileyebilecek farklı değişkenlerin (sosyoekonomik durumu, kardeş sayısı vb.) incelenmesi bu becerilerin gelişiminin desteklenmesi açısından önemlidir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar(lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar(lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu araştırma için Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu kurumdan (13.10.2023-757763) etik izin alınmıştır.

Yapay Zeka Kullanımı Bildirimi

Yazar (lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zeka aracından faydalanmamıştır.

Kaynakça

- Al-Attar, G., De Meyer, S., El-Gibaly, O., Michielsen, K., Animoso, L. H., & Mmari, K. (2017). A boy would be friends with boys... and a girl... with girls: Gender norms in early adolescent friendships in Egypt and Belgium. *Journal of Adolescent Health, 61*(4), S30-S34. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2017.03.013>
- Benenson, J. F., Gauthier, E., & Markovits, H. (2021). Girls exhibit greater empathy than boys following a minor accident. *Scientific Reports, 11*(1), 7965. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-87214-x>
- Berzenski, S. R., & Yates, T. M. (2022). The development of empathy in child maltreatment contexts. *Child Abuse & Neglect, 133*, 105827. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105827>
- Boele, S., Van der Graaff, J., De Wied, M., Van der Valk, I. E., Crocetti, E., & Branje, S. (2019). Linking parent-child and peer relationship quality to empathy in adolescence: A multilevel meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 1033-1055. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-00993-5>
- Bukowski, W. M., Laursen, B., & Hoza, B. (2010). The snowball effect: Friendship moderates escalations in depressed affect among avoidant and excluded children. *Development and Psychopathology, 22*(4), 749-757. <https://doi.org/10.1017/S095457941000043X>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2009), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (4 Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, S. (2020), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi*. (27. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chakrabarti, B., & Baron-Cohen, S. (2006). Empathizing: Neurocognitive developmental mechanisms and individual differences. *Progress in Brain Research, 156*, 403-417. [https://doi.org/10.1016/S0079-6123\(06\)56022-4](https://doi.org/10.1016/S0079-6123(06)56022-4)
- Chow, C. M., Ruhl, H., & Buhrmester, D. (2013). The mediating role of interpersonal competence between adolescents' empathy and friendship quality: A dyadic approach. *Journal of Adolescence, 36*(1), 191-200. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.10.004>
- Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaityte, K., Lacoboni, M., & Ferrari, P. F. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 46*, 604-627. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.09.001>
- De Goede, I. H., Branje, S. J., & Meeus, W. H. (2009). Developmental changes and gender differences in adolescents' perceptions of friendships. *Journal of Adolescence, 32*(5), 1105-1123. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.03.002>
- De Wied, M., Branje, S. J., & Meeus, W. H. (2007). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression, 33*(1), 48-55. <https://doi.org/10.1002/ab.20166>
- Decety, J., Bartal, I. B. A., Uzefovsky, F., & Knafo-Noam, A. (2016). Empathy as a driver of prosocial behaviour: highly conserved neurobehavioural mechanisms across species. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 371*(1686), 20150077. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0077>
- Decety, J., & Holvoet, C. (2021). The emergence of empathy: A developmental neuroscience perspective. *Developmental Review, 62*, 100999. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2021.100999>

- Dorris, L., Young, D., Barlow, J., Byrne, K., & Hoyle, R. (2022). Cognitive empathy across the lifespan. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 64(12), 1524-1531. <https://doi.org/10.1111/dmnc.15263>
- Fink, E., & de Rosnay, M. (2023). Examining links between affective empathy, cognitive empathy, and peer relationships at the transition to school. *Social Development*, 32(4), 1208-1226. <https://doi.org/10.1111/sode.12685>
- Gander, M.J. & Gardiner, W. H. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (7. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi
- Gorrese, A., & Ruggieri, R. (2012). Peer attachment: A meta-analytic review of gender and age differences and associations with parent attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 650-672. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9759-6>
- Guariglia, P., Palmiero, M., Giannini, A. M., & Piccardi, L. (2023). The key role of empathy in the relationship between age and social support. *Healthcare*, 11(17), 2464. <https://doi.org/10.3390/healthcare11172464>
- Halimi, M., Davis, S. N., & Consuegra, E. (2021). The power of peers? Early adolescent gender typicality, peer relations, and gender role attitudes in Belgium. *Gender Issues*, 38(2), 210-237. <https://doi.org/10.1007/s12147-020-09262-3>
- Ibanez, A., Huepe, D., Gempp, R., Gutiérrez, V., Rivera-Rei, A., & Toledo, M. I. (2013). Empathy, sex and fluid intelligence as predictors of theory of mind. *Personality and Individual Differences*, 54(5), 616-621. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.11.022>
- Kaya, A., & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 111-125.
- King, R. B. (2015). Sense of relatedness boosts engagement, achievement, and well-being: A latent growth model study. *Contemporary Educational Psychology*, 42, 26–38. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2015.04.002>
- Laible, D. J., Carlo, G., & Roesch, S. C. (2004). Pathways to self-esteem in late adolescence: The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours. *Journal of Adolescence*, 27(6), 703-716. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.05.005>
- Lawrence, K., Campbell, R., & Skuse, D. (2015). Age, gender, and puberty influence the development of facial emotion recognition. *Frontiers in Psychology*, 6, 145042. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00761>
- Li, Z. (2023). Gender differences in empathy measurement by different methodologies. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*, 4(1), 326-326. <https://doi.org/10.56028/aehsr.4.1.326.2023>
- Löffler, C. S., & Greitemeyer, T. (2023). Are women the more empathetic gender? The effects of gender role expectations. *Current Psychology*, 42(1), 220-231. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01260-8>
- Longobardi, E., Spataro, P., & Rossi-Arnaud, C. (2019). Direct and Indirect Associations of Empathy, Theory of Mind, and Language with Prosocial Behavior: Gender Differences in Primary School Children. *The Journal of Genetic Psychology*, 180(6), 266–279. <https://doi.org/10.1080/00221325.2019.1653817>
- Ma, T. L., Zarrett, N., Simpkins, S., Vandell, D. L., & Jiang, S. (2020). Brief report: Patterns of prosocial behaviors in middle childhood predicting peer relations during early adolescence. *Journal of Adolescence*, 78, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.11.004>

- McDonald, B., & Kanske, P. (2023). Gender differences in empathy, compassion, and prosocial donations, but not theory of mind in a naturalistic social task. *Scientific Reports*, *13*(1), 20748.
- McDonald, E. M., Farris, K. D., Cooper, A. M., Donohue, M. R., & Tully, E. C. (2024). Activity increases in empathy-related brain regions when children contribute to peers' sadness and happiness. *Journal of Experimental Child Psychology*, *239*, 105812. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-47747-9>
- Meuwese, R., Cillessen, A. H., & Güroğlu, B. (2017). Friends in high places: A dyadic perspective on peer status as predictor of friendship quality and the mediating role of empathy and prosocial behavior. *Social Development*, *26*(3), 503-519. <https://doi.org/10.1111/sode.12213>
- Milone, A., Cerniglia, L., Cristofani, C., Inguaggiato, E., Levantini, V., Masi, G., ... & Muratori, P. (2019). Empathy in youths with conduct disorder and callous-unemotional traits. *Neural Plasticity*, *2019*, 1-8. <https://doi.org/10.1155/2019/9638973>
- Oberle, E., Schonert-Reichl, K. A., & Thomson, K. C. (2010). Understanding the link between social and emotional well-being and peer relations in early adolescence: Gender-specific predictors of peer acceptance. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*, 1330-1342. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9486-9>
- Overgaauw, S., Rieffe, C., Broekhof, E., Crone, E. A., & Güroğlu, B. (2017). Assessing empathy across childhood and adolescence: Validation of the empathy questionnaire for children and adolescents (EmQue-CA). *Frontiers in Psychology*, *8*, 247506. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00870>
- Öztürk, N., & Kutlu, M. (2017). Arkadaşlık Niteliği Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *7*(48).
- Pires, E., Fernandes, M., Fernandes, C., & Veríssimo, M. (2024). The relationships between empathy and social behaviours in middle childhood. *Análise Psicológica*, *41*(2), 207-220. <https://doi.org/10.14417/ap.1996>
- Parker, J. G. ve Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, *29*, 611-621. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.4.611>
- Richaud de Minzi, M. C. (2013). Children's perception of parental empathy as a precursor of children's empathy in middle and late childhood. *The Journal of Psychology*, *147*(6), 563-576. <https://doi.org/10.1080/00223980.2012.721811>
- Rochat, M. J. (2023). Sex and gender differences in the development of empathy. *Journal of Neuroscience Research*, *101*(5), 718-729. <https://doi.org/10.1002/jnr.25009>
- Rose, A. J., & Asher, S. R. (2017). The social tasks of friendship: Do boys and girls excel in different tasks?. *Child Development Perspectives*, *11*(1), 3-8. <https://doi.org/10.1111/cdep.12214>
- Rose, A. J., & Smith, R. L. (2018). Gender and peer relationships. In Bukowski W. M., Laursen B., Rubin K. H. (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (2nd ed., pp. 571-589). Guilford.
- Rose, A. J., Schwartz-Mette, R. A., Smith, R. L., Asher, S. R., Swenson, L. P., Carlson, W., & Waller, E. M. (2012). How girls and boys expect disclosure about problems will make them feel: Implications for friendships. *Child Development*, *83*(3), 844-863. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2012.01734.x>

- Rowell, H. C., Ciarrochi, J., Heaven, P. C., & Deane, F. P. (2014). The role of emotion identification skill in the formation of male and female friendships: A longitudinal study. *Journal of Adolescence*, 37(2), 103-111. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.11.005>
- Rudolph, K. D., & Dodson, J. F. (2022). Gender differences in friendship values: Intensification at adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 42(4), 586-607. <https://doi.org/10.1177/02724316211051948>
- Samuels, W. E., & Onuoha-Jackson, N. (2023). Learning to care: An in-school humane education program improves affective and cognitive empathy among lower-elementary students. *International Journal of Educational Research Open*, 5, 100292. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100292>
- Schoeps, K., Mónaco, E., Cotoí, A., & Montoya-Castilla, I. (2020). The impact of peer attachment on prosocial behavior, emotional difficulties and conduct problems in adolescence: The mediating role of empathy. *PLoS one*, 15(1), e0227627. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227627>
- Schwartz-Mette, R. A., Shankman, J., Dueweke, A. R., Borowski, S., & Rose, A. J. (2020). Relations of friendship experiences with depressive symptoms and loneliness in childhood and adolescence: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 146(8), 664. <https://doi.org/10.1037/bul0000239>
- Schwenck, C., Göhle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. (2014). Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 63-76. <https://doi.org/10.1080/17405629.2013.808994>
- Shamay-Tsoory, S. G. (2011). The neural bases for empathy. *The Neuroscientist*, 17(1), 18-24. <https://doi.org/10.1177/107385841037926>
- Slaten, C. D., Ferguson, J. K., Allen, K.-A., Brodrick, D.-V., & Waters, L. (2016). School belonging: A review of the history, current trends, and future directions. *The Educational and Developmental Psychologist*, 33, 1–15. <https://doi.org/10.1017/edp.2016.6>
- Smith, R. L., & Rose, A. J. (2011). The “cost of caring” in youths' friendships: Considering associations among social perspective taking, co-rumination, and empathetic distress. *Developmental Psychology*, 47(6), 1792. <https://doi.org/10.1037/a0025309>
- Strauss, C. (2004). Is empathy gendered and, if so, why? An approach from feminist psychological anthropology. *Ethos*, 32(4), 432-457. <https://doi.org/10.1525/eth.2004.32.4.432>
- Stuijzand, S., De Wied, M., Kempes, M., Van de Graaff, J., Branje, S., & Meeus, W. (2016). Gender differences in empathic sadness towards persons of the same-versus other-sex during adolescence. *Sex Roles*, 75, 434-446. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0649-3>
- Tabachnik, B. & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Pearson.
- Tekçe, T., & Yurtal, F. (2020). The relationship between peer bullying and friendship quality in school-age children. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 5(9), 353-362.
- Ulus, L., & Sezgin, E. Y. (2019). Ergen bireylerin empati ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 646-667.
- Underwood, M. K., & Rosen, L. H. (2009). Gender, peer relations, and challenges for girlfriends and boyfriends coming together in adolescence. *Psychology of Women Quarterly*, 33(1), 16-20. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2008.01468>

- Valkenburg, P. M., Sumter, S. R., & Peter, J. (2011). Gender differences in online and offline self-disclosure in pre-adolescence and adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 29(2), 253-269. <https://doi.org/10.1348/2044-835X.002001>
- Van der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S., Van Lier, P., & Meeus, W. (2014). Perspective taking and empathic concern in adolescence: Gender differences in developmental changes. *Developmental Psychology*, 50(3), 881–888. <https://doi.org/10.1037/a0034325>
- Van der Graaff, J., Carlo, G., Crocetti, E., Koot, H. M., & Branje, S. (2018). Prosocial behavior in adolescence: Gender differences in development and links with empathy. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(5), 1086–1099. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0786-1>
- Van Noorden, T. H. J., Haselager, G. J., Cillessen, A. H. N., & Bukowski, W. M. (2015). Empathy and involvement in bullying in children and adolescents: A systematic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(3), 637–657. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0135-6>
- Wang, D. , & Fletcher, A. C. (2017). The role of interactions with teachers and conflict with friends in shaping school adjustment. *Social Development*, 26, 545–559. <https://doi.org/10.1111/sode.12218>
- Wang, M., Wang, J., Deng, X., & Chen, W. (2019). Why are empathic children more liked by peers? The mediating roles of prosocial and aggressive behaviors. *Personality and Individual Differences*, 144, 19-23. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.02.029>
- Williford, A., Boulton, A. J., Forrest-Bank, S. S., Bender, K. A., Dieterich, W. A., & Jenson, J. M. (2016). The effect of bullying and victimization on cognitive empathy development during the transition to middle school. *Child & Youth Care Forum*, 45, 525-541. <https://doi.org/10.1007/s10566-015-9343-9>
- Zych, I., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2019). Empathy and callous–unemotional traits in different bullying roles: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(1), 3-21. <https://doi.org/10.1177/1524838016683456>

İletişim/Correspondence

Dr. Öğr. Üyesi Yeşim YURDAKUL
yesimyurdakul@akdeniz.edu.tr